

התובעת:

הודיה מנחם ת.ז. *****

ע"י ב"כ עו"ד רונית לוי

מבית עמנואל, רח' הברזל 31 תל-אביב, 69710

טל': 03-6495030 ; פקס': 03-6495040

- נ ג ד -

הנתבעת:

קרן גמלאות מרכזית של עובדי ההסתדרות בע"מ (בניהול מיוחד), ח.פ 520020504

ע"י ב"כ עו"ד רונן הירש

מרח' מנחם בגין 125, תל אביב

טל': 077-77741160/2 ; פקס': 03-6918168

מתייצבת

היועצת המשפטית לממשלה

להליך:

ע"י ב"כ עו"ד מפרקליטות תל אביב (אזרחי)

בית קרדון, רח' מנחם בגין 154, תל אביב 6492107, ת.ד 33051

טל': 073-3736222 ; פקס': 02-6468005

עמדה מטעם היועצת המשפטית לממשלה

בהמשך להודעתה בדבר התייצבותה להליך מכוח סמכותה לפי סעיף 30(א) לחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט-1969, מוגשת בזאת עמדת היועצת המשפטית לממשלה, כלהלן.

בהחלטת בית הדין הנכבד מיום 7.2.2024, התבקשה עמדת רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון (להלן: "הרשות"), לסוגיה שבמחלוקת העולה בהליך זה.

בנסיבות ההליך, הוחלט לפנות אל היועצת המשפטית לממשלה על מנת לבחון את אפשרות התייצבותה להליך. לאחר עיון בכתבי הטענות שהוגשו לתיק בית המשפט, ולאחר שנבחנה הסוגייה, בתיאום עם הרשות, כמי שמפקחת, בין היתר, על השירותים הפיננסיים בשוקי הביטוח, הפנסיה והגמל, מצאה, כאמור, היועצת המשפטית לממשלה להתייצב להליך הנדון, ולהביע עמדתה.

יובהר, כי עמדה זו מוגשת אך ורק ביחס לנסיבות הקונקרטיות של הליך זה, שבהן מדובר בקרן פנסיה ותיקה שבהסדר ושאייר שנולד מתרומת זרע אנונימית ושאין לו הורה נוסף לבד מאמו. כך, אין בה כדי להשליך ולקבוע מסמרות לגבי מקרים אחרים ונסיבות אחרות.

א. פתח דבר

1. גב' הודיה מנחם (להלן: "התובעת") הגישה תביעה נגד קרן הגמלאות המרכזית של עובדי ההסתדרות בע"מ (להלן: "הקרן"), היא אחת מקרנות הפנסיה הוותיקות שנסגרו להצטרפות

עמיתים חדשים בשנת 1995 (להלן: "הקרנות"), אשר לנוכח הגירעונות האקטואריים שלהן, החליטה ממשלת ישראל בשנת 2003 על גיבוש הסדר הבראה שוויוני ואחיד ביחס אליהן.

2. התובענה מעלה שאלה לעניין פרשנות סעיף 19(א)(4) לתקנון האחד, בו נקבע שיעור קצבת שאיר של פנסיונר שנפטרו שני הוריו. בנסיבות המקרה עלתה השאלה האם מי שנולדה מתרומת זרע אנונימית שאמה, אשר הייתה מבוטחת בקרן, יכולה להיכנס בגדרי הסעיף.

3. בהתאם, תובא להלן התייחסות לשאלת פרשנותו של סעיף 19(א)(4) לתקנון בנסיבות של שאיר יתום של פנסיונר של קרן ותיקה שבהסדר, שנולד מתרומת זרע אנונימית ואין לו הורה נוסף. כפי שיפורט להלן, בנסיבות ממין אלה, פרשנות סעיף 19(א)(4) מאפשרת להכיר בשאיר כמי שנכנס בגדרי זה.

ב. רקע נורמטיבי על קרן הפנסיה והתקנון האחד

4. קרן פנסיה היא מבטח בענף ביטוח פנסיה, כאמור בסעיף 1(א)(3) בהודעת הפיקוח על עסקי ביטוח (ענפי ביטוח), התשמ"ה-1985, וקופת גמל כמשמעה בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (קופות גמל), התשס"ה-2005 (להלן: "חוק קופות גמל"). המסגרת הנורמטיבית לפעולתה של הקרן מוסדרת בחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א-1981 (להלן: "חוק הפיקוח"), בתקנות מס הכנסה (כללים לאישור ולניהול קופות גמל), התשכ"ד-1964 (להלן: "תקנות קופות גמל"), והחל מיום 8.11.2005 גם בחוק קופות גמל.

5. להבדיל מחברות ביטוח, לקרנות הפנסיה אין מקור כספי חיצוני שנועד לאפשר להן לעמוד בהתחייבויותיהן ולשלם פנסיות בהתאם לתקנון הקרן. תשלומי הקצבאות למבוטחים מבוססים על דמי הגמולים שהופרשו לקרן הפנסיה (כאחוז מהמשכורת המבוטחת) בידי המבוטחים בתוספת התשואה שהושגה בגינם, ובניכוי הוצאות התפעול שהוצאו.

6. קרן פנסיה מושתתת אפוא על העיקרון שלפיו בסיכום כולל תשלם קרן הפנסיה לכלל העמיתים ולשאיריהם סכום הזהה לסך הנכסים שנצברו בקרן הפנסיה בגין ההפקדות שנעשו עבור כלל העמיתים (לרבות התשואה שהושגה בגינם), בניכוי הוצאות הניהול. פועל יוצא מעקרון זה הוא שתשלום גבוה יותר לעמית אחד מחייב תשלום נמוך יותר לחברו, כך שסך התשלומים יישאר זהה לסך הנכסים שבידי הקרן. זהו עקרון הערבות ההדדית שבין העמיתים. מאליו מובן, כי ערבות הדדית זו מחייבת כי תקנון הקרן, בו נקבעות זכויות הפנסיה של העמיתים, יהיה אחיד ושוויוני וכי תשלומי הקרן ייעשו אך ורק לפי התקנון, על מנת למנוע הפליה בין עמיתים שונים. העיקרון האמור עוגן בהוראות הדין והפסיקה.¹

7. בהתאם, תכליתה הבסיסית של קרן פנסיה היא תשלום קצבה בעת קרות אירוע מזכה בהתאם להוראות התקנון ולעקרונות השוויון וההדדיות.

¹ לעניין זה ראו בג"ץ 2010/90 התאחדות חברות לביטוח חיים בע"מ נ' ממשלת ישראל, מה (1) 405; ודבריו של כב' השופט חשין בבג"ץ 6460/02 אליאב נ' בית הדין הארצי לעבודה, ס (4) 432, 411 (להלן: "עניין אליאב").

8. עיקרון השוויון שעליו מבוססות קרנות הפנסיה, אף עוגן בסעיף 78ט לחוק הפיקוח ובחוק קופות הגמל. ברוח דברים אלה נקבע בסעיף 78ט לחוק הפיקוח ובסעיף 3 לחוק קופות גמל, כי חברה מנהלת לא תפלה בין הזכויות המוקנות לאותם עמיתים ולא תעדיף כל ענין או שיקול על פני טובתם.
9. זאת ועוד, קרן פנסיה פועלת על פי תקנון, וכפי שנקבע בפסיקה מוקנה לו מעמד – על. התקנון הקרן קבועים הזכויות, החובות ושאר העניינים על פיהם פועלת קרן הפנסיה.²
10. בסעיף 16 לחוק קופות גמל נקבע, כי :

”(ג) בכפוף להוראות סעיף קטן (ב), זכויות וחובות עמיתים בקופת גמל לא ייקבעו אלא בתקנונה, וחברה מנהלת לא תקנה לעמיתי קופת גמל זכויות ולא תטיל עליהם חובות, שלא בהתאם לתקנונה”.

11. בנוסף, בתקנה 41כו לתקנות קופות גמל, שכותרת ”זכויות העמיתים ותקנון” נקבע, כי ההתחייבויות המהותיות של קרן פנסיה ייקבעו בתקנון ובו בלבד :

41כו. (א) זכויות וחובות העמיתים בקופת גמל לקצבה לא ייקבעו אלא בתקנונה; לעניין זה, ”זכויות עמיתים” – לרבות הגדרת הזכאים והזכאיות, שיטת חישוב השכר הקובע, שיטת הצמדת הקצבה, רכיבי שכר הנכללים בבסיס הקצבה ומועד תשלום הקצבה.

(ב) קופת גמל לקצבה לא תקנה לעמיתה זכויות מעבר לקבוע בתקנונה, אף אם שולם בעבורם.

(ג) קופת גמל לקצבה לא תקבל על עצמה התחייבויות חדשות לעניין זכויות העמיתים בקופה, אלא בהתאם ליכולתה לעמוד בהן, לפי חישוב אקטוארי, אשר יישמר בקופה ויוצג לממונה, על פי דרישתו”.

12. מאחר שעניינה של התביעה בקרן פנסיה ותיקה שבהסדר, הרי שבהתאם לסעיף 78(ג) לחוק הפיקוח, כל שינוי בתקנון דורש את אישור שר האוצר ואישור ועדת העבודה הרווחה והבריאות של הכנסת.

13. כפי שנקבע בפסיקה, לתקנון קרן הפנסיה מוקנה כאמור מעמד על בפעילותה של קרן הפנסיה והוא המכשיר המרכזי להגשמת תכליותיה.³ קרן פנסיה אינה רשאית לפעול בניגוד לתקנון וגם אינה רשאית להעניק זכויות לעמיתים שלא על פי התקנון ושלא על פי כללים שוויוניים, ובכלל זה אין לקרן פנסיה סמכות להעניק הטבות לחברה, אלא אם תקנון הקרן העניק לה סמכות זו במפורש.⁴

² עניין אליאב, לעיל ה”ש 1; ע”ע 600026/97 מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע”מ – פיורסט, לט (2004) 831 (להלן: ”עניין פיורסט”) ע”ע 64278-01-15 התעשייה האווירית לישראל בע”מ (תע”א) – מבטחים מוסד ביטוח סוציאלי של העובדים בע”מ (נבו 21.8.2017) (להלן: ”עניין מבטחים”).

³ עניין אליאב, לעיל ה”ש 1; ע”א 7606/19 מגה קמעונאות בע”מ נ’ הלמן – אלדובי קופות פנסיה וגמל בע”מ (נבו 8.8.2022).

⁴ עניין פיורסט, לעיל ה”ש 2; עניין אליאב, לעיל ה”ש 1; עניין מבטחים, לעיל ה”ש 2.

14. עוד יודגש, כי בהתאם להלכה הפסוקה, זכויות לקצבה מתגבשות בעת קרות האירוע המזכה, בהתאם למצב המשפטי והעובדתי באותו מועד. במקרה של קצבת זקנה – הזכות לקבלה מתגבשת ביום פרישת העובד; במקרה של קצבת שאירים – הזכות לקבלה מתגבשת עם מותו של העובד או הפנסיונר; ובמקרה של קצבת נכות – הזכות לקבלה מתגבשת במועד שבו העמית הוכר כנכה.⁵

ב. הסדר קרנות הפנסיה הוותיקות והחלת התקנון האחד

15. בשוק הפנסיה פועלות קרנות פנסיה ותיקות וקרנות פנסיה חדשות. כאמור, קרנות הפנסיה הוותיקות נסגרו לפני הצטרפות עמיתים חדשים בשנת 1995 ומאז הן פועלות כקרנות סגורות. עמיתים חדשים מצטרפים לקרנות הפנסיה החדשות הפועלות מאז 1995.⁶

16. המשמעות המעשית היא שהקרנות האמורות ממשיכות לבטח את אוכלוסיית המבוטחים אשר הייתה מבוטחת בקרנות האמורות ערב סגירת הקרנות, וכן משלמות פנסיות לעמיתים או שאירים אשר זכאים לקבלת קצבה בהתאם לתקנון הקרן. עמיתים חדשים מצטרפים לקרנות הפנסיה החדשות, הפועלות מאז שנת 1995.

17. אלא, שגם בצעדים אלה לא היה די, ולנוכח הגירעונות האקטוארים שאליהם נקלעו חלק מקרנות הפנסיה הוותיקות, החליטה ממשלת ישראל על גיבוש תכנית הבראה שוויונית, אחידה, ברורה ומפורטת לקרנות, במסגרתה יינתן להן **סיוע ממשלתי בהיקפים כספיים חסרי תקדים, על מנת לאפשר להן להעניק זכויות פנסיה הגבוהות בהרבה מן הזכויות שיש ביכולתן לתת באמצעות נכסיהן, ולא להותיר מבוטחים רבים, אשר צברו כל חייהם זכויות לעת פרישה, חסרי יכולת לממש את זכויותיהם.**⁷

18. תכנית ההבראה עוגנה במסגרת חוק התכנית להבראת כלכלת ישראל (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנות הכספים 2003 ו-2004), התשס"ג-2003, באופן שהוסף לחוק הפיקוח פרק 1' שכותרתו: **"קרנות פנסיה ותיקות – מינוי מנהל מיוחד, תוכניות הבראה וסיוע ממשלתי"** (להלן: **"הפרק"**). עיקרי תכנית ההבראה האמורה, בקצרה היו כדלקמן:

א. **סיוע ממשלתי** – סך הסיוע הממשלתי אשר יועבר לקרנות שבהסדר יעמוד על סך של 78.3 מיליארד ש"ח (במונחי שנת 2003). הסכום האמור עוגן בסעיף 78ד(ב) לחוק הפיקוח. יצוין, כי העברת הסיוע הותנתה בהפעלת התקנון האחד (ראו סעיף 78ד(ב) לחוק הפיקוח).

ב. **קביעת תקנון אחיד בכלל הקרנות שבהסדר** – עקרונות התקנון האחד נקבעו בפירוט ניכר בחוק הפיקוח עצמו, ובכללן נקבע כי בתקנון האחד יכלל מנגנון איזון אקטוארי, שיבטיח מחד גיסא כי הקרן לא תיקלע שוב לגירעון האקטוארי, ומאידך גיסא, כי כל נכסי קרן הפנסיה ישמשו אך ורק לטובת העמיתים בהן. החוק קבע כי התקנון האחד יחליף את התקנונים הקיימים בקרנות הפנסיה שבהסדר.

⁵ עניין אליאב, לעיל ה"ש 1; דב"ע שן/3-60 ברקן ואח' נ' קרן הגמלאות המרכזית של עובדי ההסתדרות (פד"ע כב 258); ע"א 4269/90 "אגד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' בן ציון דברת (נבו 27.9.1993); בג"ץ 7691/95 ח"כ שגיא ואח' נ' ממשלת ישראל ואח' (נבו 22.12.1998); בג"ץ 2673/06 שאוה – שוע נ' בית הדין הארצי לעבודה ואח' (נבו 21.4.2009).

⁶ על הרקע לכך ר' בג"ץ 3975/95 קניאל נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(5) 473; ובג"ץ 2911/05 אלנחתי נ' שר האוצר, סב(4) 406 (להלן: **"בג"ץ אלנחתי"**).

⁷ עמד על כך בית המשפט העליון בבג"ץ 2944-10 קוריצקי נ' בית הדין הארצי לעבודה (נבו 13.10.2105).

ג. **הפחתת ההתחייבויות כלפי העמיתים והגדלת נכסי הקרן** – העלאת שיעור ההפרשות לקרן כאמור בסעיף 78 לחוק הפיקוח, העלאת גיל הזכאות לקבלת קצבה מהקרן בהתאם להוראות חוק גיל פרישה, התשס"ד–2004, שינוי שיטת חישוב הקצבה, ניכוי סכומים מתשלומי הצבאות והסכומים החד–פעמיים שמשלמת הקרן (המכונים דמי ניהול) ועוד.

ד. **מינוי מנהלים מיוחדים** – החלפת ההנהלות הקיימות של קרנות הפנסיה הוותיקות במנהלים מיוחדים הפועלים לניהול הקרנות, הכול כמפורט בסימן ג' לפרק האמור (סעיפים 78 – 78ח לחוק הפיקוח).

19. בסעיף 78ט לחוק הפיקוח נקבע, כי הממונה על הרשות (להלן: **"הממונה"**) יכין תקנון אחיד לכל הקרנות הוותיקות שבהסדר במטרה להביאן לאיזון אקטוארי ולכך שיוכלו לשלם קצבאות לעמיתיהן, בשים לב לסיוע הממשלתי שיינתן וליצירת אחידות במערך הזכויות. התקנון האחד חל על כלל קרנות הפנסיה שבהסדר, לרבות הקרן. בהתאם לאמור, הכין הממונה תקנון אחיד אשר החליף, ביום 1.10.2003, את תקנוני קרנות הפנסיה שבהסדר, הוא התקנון. יצוין, כי כאמור לעיל, גם שינוי התקנון האחד מוטל על הממונה, והוא כפוף לאישורם של שר האוצר ושל ועדת הרווחה העבודה והבריאות של הכנסת.

20. לאחר אימוץ התקנון האחד, המדינה נתנה לקרנות הפנסיה הוותיקות סיוע תקציבי חסר תקדים. ויודגש, כי ללא התקנת התקנון האחד וקבלת הסיוע הממשלתי היה על הקרנות הוותיקות שבהסדר לבצע איזון אקטוארי אשר היה מוביל להפחתת זכויות באופן הרבה יותר משמעותי מההפחתה שבוצעה בפועל באמצעות התקנת התקנון האחד, ועל כן למעשה אין במקרה זה שינוי של התנאים לרעה, אלא שינוי לטובה של מצב העמיתים שהיו צפויים להיות נציבים לפני שוקת שבורה אלמלא התיקון. אין מדובר בשינוי בדיעבד, שכן בהתאם לנורמות שחלות על קרן פנסיה מעצם מהותה, עליה לשמור על האיזון האקטוארי בקרן.

ג. הוראות התקנון האחד בענייננו

21. התקנון החל במקרה שלפנינו הוא תקנון הקרן (התקנון האחד), מהדורת ספטמבר 2017, שהיה בתוקף בעת פטירת המנוחה, האירוע המזכה בעניינו.

22. בסעיף 19 לתקנון האחד שכותרתו "חישוב קצבת שאיר פנסיונר" נקבע:

"א. סכום קצבת שאיר פנסיונר עבור חודש הזכאות הראשון לקצבת שאיר פנסיונר יהיה לפי השיעורים האלה מסכום הקצבה האחרונה ששולמה לפנסיונר (להלן: סכום הקצבה האחרונה):

[...]

(3) ליתום של פנסיונר או פנסיונרית – 20% מסכום הקצבה האחרונה. על אף האמור בפסקת משנה זו, השאיר פנסיונר או השאירה פנסיונרית שלושה יתומים או יותר, יחולק ההפרש בין סכום הקצבה האחרונה לבין סכום קצבת בן זוג באופן שווה בין היתומים;

(4) ליתום של פנסיונר שנפטרו שני הוריו – 40% מסכום הקצבה האחרונה. על אף האמור בפסקת משנה זו, השאיר פנסיונר שלושה יתומים או יותר – סכום הקצבה לכל יתום יתקבל על ידי חלוקת סכום הקצבה האחרונה באופן שווה בין היתומים;

23. הנה כי כן, בסעיף 19(א)(3) לתקנון האחיד נקבע, כי שיעור קצבת שאיר פנסיונר ליתום של הפנסיונר שהוא יתום מהורה אחד, יהיה לכל היותר 20% מסכום הקצבה האחרונה שקיבל הפנסיונר. בסעיף 19(א)(4) נקבע כי שיעור קצבת שאיר פנסיונר ליתום של הפנסיונר שהוא יתום משני הוריו יהיה לכל היותר 40% מסכום הקצבה האחרונה שקיבל הפנסיונר.

24. במאמר מוסגר יצוין, כי מהות קרן הפנסיה ותכליתה היא שיפוי המבוטח ולא פיצוי. שיפוי, משמעותו העמדת המבוטח במצב הכלכלי שבו היה מצוי אלמלא אירע המקרה הביטוחי, אך לא מעבר לכך. הדבר עולה הן מהוראות התקנון והן מהפסיקה.⁸ מהאמור עולה, כי קצבת השאירים תהא מוגבלת עד לגובה קצבת הפנסיונר. לכן, במקרה בו נותרו לפנסיונר שנפטר בן זוג ושני שאירים יתומים, יתבצע קיזוז עד לגובה קצבת הפנסיונר, בדומה להוראות סעיף 19(א)(3) סיפא, 19(א)(4) סיפא ו- 19(א)(5) סיפא, בו נקבע אופן חלוקת הקצבה בין השאירים על מנת שסכום קצבת השאירים לא יעלה על סכום קצבת הפנסיונר האחרונה טרם פטירתו.

ד. עמדת היועצת המשפטית לממשלה – פרשנות הוראות סעיף 19(א)(4) לתקנון האחיד

25. כאמור, בסעיפים 19(א)(3) ו- 19(א)(4) לתקנון הקרן מוגדר מה יהא שיעור קצבתו של יתום של פנסיונר מזה ומה יהא שיעור קצבתו של יתום של פנסיונר שנפטרו שני הוריו, ואת התנאים המקימים את הזכאות לקצבאות השונות.

26. השאלה הפרשנית העומדת במרכזו של הליך זה היא, האם מי שנולדה מתרומת זרע אנונימית, שאמה (שהייתה מבוטחת בקרן פנסיה ותיקה שבהסדר) נפטרה ואין לה הורה אחר מלבד אמה, יכולה להיכנס תחת סעיף 19(א)(4) (שכן ממילא, יתום של פנסיונר/ית ששני הוריו נפטרו, נכנס, לשונית, גם להגדרה של סעיף 19(א)(3)).

27. לטענת התובעת, הוראת סעיף 19(א)(4) לתקנון האחיד מפלה בכך, שכשהיא מדברת על "יתום", היא מדברת על יתום מ- "פנסיונר" בעוד שבסעיפים אחרים ישנה הבחנה בין "פנסיונר" ל- "פנסיונריות". כמו כן, לטענת התובעת היא זכאית לקבל קצבת שאיר מוגדלת מכיוון שיש לראות בה כיתום שנפטרו שני הוריו, מאחר שהיא נולדה כתוצאה מתרומת זרע אנונימית ואין לה דמות אב בחייה.

28. לטענת הקרן, כי טענות מסוג הוראה מפלה במסגרת התקנון יש להעלות בהליך מנהלי תקין. עוד לטענת הקרן, כי ככל הנראה, התובעת אינה יתומה משני הורים, ולכן אינה נכנסת בגדרי סעיף 19(א)(4). עוד נטען על ידי הקרן, כי התובעת יכולה לקבל קצבת שאיר על פי סעיף 19(א)(3) לתקנון האחיד, בו נקבע שיעור קצבת שאיר פנסיונר ליתום מהורה אחד. נוסף על כך, לטענת הקרן, תכלית

⁸ ראו לעניין זה את סעיפים 19(א)(1), 19(א)(3) ו- 19(א)(5) לתקנון וכן את בג"ץ 8448/19 אבגי נ' מדינת ישראל – משרד החינוך והתרבות (נבו 25.5.2020).

הוראת סעיף 19(א)(4), היא להעניק קצבה מוגדלת כאשר יתום מאבד הכנסה משני הוריו. במקרה זה התובעת איבדה הכנסה מהורה אחד ולכן הגיוני גם שתקבל קצבת שאיר עבור אבדן הכנסה אחת בהתאם לסעיף 19(א)(3) לתקנון האחיד.

29. תחילה יובהר, כי הסעיף האמור חל על הן יתום של פנסיונר והן על יתום של פנסיונרית וזאת בהתאם להוראות סעיף 6 לחוק הפרשנות, תשמ"א-1981, ובהתאם לסעיף הפרשנות בתקנון בו נקבע כי:

"כל האמור בתקנון זה בלשון יחיד אף בלשון רבים משמעו, וכל האמור בלשון זכר אף בלשון נקבה משמעו, אלא אם מופיעה הוראה מפורשת אחרת".

30. מכאן, לדיון בפרשנותו של סעיף 19(א)(4). התקנון אין התייחסות מפורשת למי שנולדה מתרומת זרע אנונימית והיא אינה מסווגת באופן מפורש כזכאית לקצבת שאירים לפי סעיף 19(א)(3) או סעיף 19(א)(4).

31. ודוק: במסגרת הדיון בשאלת סיווגו של שאיר לצרכי התקנון האחיד יש ליתן את הדעת לכך שלפי השיטה המשפטית בישראל, תורם זרע אנונימי אינו נחשב הורהו של מי שנולד מזרעו, אלא זהותו נותרת אנונימית כלפי כולי עלמא, לרבות כלפי אם הילד וכלפי מי שנולד מזרעו, וממילא לא חלה עליו כל חבות אזרחית כלפי מי שייוולד מזרעו. זהו היסוד והבסיס לתרומות זרע אנונימיות בישראל (ראו חוזר המנהל הכללי של משרד הבריאות מס' 20/07 מיום 8.11.2007 שכותרתו: **"כללים בדבר ניהולו של בנק זרע והנחיות לביצוע הזרעה מלאכותית"**; וכן הגדרת "תורם" בתקנות בריאות העם (הפריה חוץ – גופית, התשמ"ז-1987: **"תורם"** – **"גבר שזרעו נועד, בהסכמתו, להפרות ביצית של אשה שאינה אשתו ושזהותה אינה ידועה לו"**).

32. בהינתן כך נשאלת השאלה האם מי שנולדה מתרומת זרע אנונימית והיה לה הורה אחד, יכולה להשתייך רק לקבוצה המוגדרת בסעיף 19(א)(3) ולעולם להיות מוגבלת לכל היותר בשיעור קצבה של 20% או שמא ניתן לראותה גם כנכללת בגדרי סעיף 19(א)(4), ולכל היותר תהא זכאית לשיעור קצבה של 40% המוגדר שם.

33. כידוע, כלל פרשנות בסיסי הוא כי יש לפרש סעיף לפי לשונו ולפי תכליתו.⁹ נקודת המוצא לכל בחינה פרשנית היא לשון ההוראה.¹⁰ ככל שהלשון סובלת יותר מפרשנות אחת, יש לבחור מביניהן את זו אשר מיטיבה להגשים את תכלית ההוראה.¹¹ ראו לעניין זה פסיקת בית הדין הארצי בעניין **אבו נסאר**:

⁹ רע"א 8233/08 **כובשי נ' עו"ד שוורץ**, סד(2) 207 (2010).

¹⁰ ע"ע (ארצי) 18472-10-16 **אירית פרנבך – מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ** (נבו) 26.8.2019.

¹¹ דנג"ץ 7335/21 **שרת הפנים נ' מרינצ'בה** (נבו) 13.11.2023; – ע"א 7654/06 **רוזנשטראוך נ' קרן הגמלאות של חברי אגד בע"מ** (נבו) 30.12.2007.

"באשר לפירוש תקנון קרן הפנסיה נקבע כי 'פרשנות תקנות מבטחים', ככל תקנון של קרן פנסיה, תיעשה כדי להשיג את המטרה הסוציאלית הנובעת ממהותו של הביטוח הסוציאלי בקרן פנסיה, וכל מקרה של ספק יש לפרשו לטובת המבוטח ושאייריו". יחד עם זאת נקבע כי את תקנון הקרן יש לפרש בשלמותו ועל פי מטרתו – שאינה רק הגנה על המבוטח הבודד אלא על כלל המבוטחים, תוך התחשבות בעקרונות השוויון וההדדיות העומדים בבסיס פעילות קרנות הפנסיה. דהיינו, "אין לדבר על פירוש 'לטובת' מישהו, אלא פירוש המתחשב באיזון שנקבע בתקנות בין טובת הכלל לטובת הפרט"¹².

34. השאלה, אפוא, היא מה גדר פרשנותו הלשונית של סעיף 19(א)(4).

35. הלשון בענייננו יכולה להכיל שתי פרשנויות: פרשנות אפשרית אחת, היא שיתום שנפטרו שני הוריו כפשוטו הוא רק מי שהיו לו שני הורים ושניהם נפטרו. עם זאת, פרשנות אפשרית אחרת, יכולה להציע, כי הדגש בסעיף הוא לא על מספר ההורים אלא על תוצאת היתמות כך שיתום בהקשר זה הוא מי שנותר ללא הורה בעולם, ללא קשר לשאלה כמה הורים היו מלכתחילה.¹³

36. משעה שהלשון יכולה לשאת את שתי הפרשנויות הללו, יש לבחור את הפרשנות אשר מתיישבת עם הוראות התקנון, תכליתו הסוציאלית של התקנון ועקרון השוויון העומד בבסיס התקנון.

37. פרשנות המתמקדת בתוצאת היתמות, מגשימה את מבחן התכלית הסוציאלית של הסעיף במובן הרחב, לפיו מי שנשאר ללא הורים נתפס כמי שזכאי לשיעור מוגדל של קצבה. קצבת השארים היא חלק מרשת המגן הסוציאלית ונועדה להבטיח לשאייריו של עמית אמצעי קיום לאחר פטירתו,¹⁴ תוך שמירה על רמת חייו של השאיר, כך שזו תישאר כפי שהייתה, פחות או יותר, לפני מועד הפטירה.¹⁵

38. פרשנות זו מקבלת חיזוק גם מכך שבסעיף 19(א)(4) נקבעה הזכאות לקצבה בשיעור מוגדל למי שעונה להגדרה יתום משני הוריו, מבלי שהזכאות מותנית בכך ששני הוריו היו מבטחים בקרן. רוצה לומר, הזכאות לקצבה מוגדלת ליתום של פנסיונר שנפטרו שני הוריו קמה רק כפועל יוצא של אחד מהוריו מבטח בקרן.

39. נוסף על כך, הפרשנות המתמקדת בתוצאות היתמות עולה בקנה אחד גם אם המקרה יועמד בראי עקרון השוויון, תובא התבוננות מנקודת המבט של שני מבטחים שהיו עמיתים שווי מעמד בקרן והפקידו דמי גמולים לקרן במהלך תקופת ביטוחם בקרן. תוצאה לפיה שאיריו של מבטח אחד

¹² ע"ע (ארצי) 28489-06-12 אבו נסאר – מנורה מבטחים פנסיה בע"מ (נבו) 1.3.2015.

¹³ ראו בדומה את מרחב הפרשנות הלשונית של הוראת סעיף 7(ח) לחוק התגמולים לנפגעי פעולות איבה, התש"ל-1970 (ביחס למילים: "יתום משני הוריו, שאחד מהם נפטר כתוצאה מפגיעת איבה"), בהתאם לעמדה שהוגשה במקביל להגשת עמדה זו, בהליך ב"ל 22869-01-24 בכר נ' המוסד לביטוח לאומי (בית הדין האזורי לעבודה חיפה) ביום 28.11.2024.

¹⁴ ע"ע (ארצי) 4247-12-15 מימון – קרן הגמלאות המרכזית של עובדי ההסתדרות בע"מ] (נבו) 27.2.2017.

¹⁵ ע"ע (ארצי) 57086-10-13 אלמונית – פלונית (נבו) 27.7.2014, וע"ע (ארצי) 61886-02-19 מבטחים מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ – פלונית (נבו) 26.8.2019.

(שהיה להם הורה ידוע נוסף) יכולים להיכנס לגדרו של סעיף 19(א)(4) עם מות ההורה הנוסף, בעוד ששאיריו של המבוטח שילדיה באו מתרומת זרע אנונימית לעולם ייכנסו לסעיף 19(א)(3) ולא יזכו לקצבה מוגדלת אף שנותרו ללא דמות הורה בעולם (כמו היתום שנפטרו שני הוריו) והרציונל לקצבה מוגדלת רלוונטי לגביו באותו אופן – מייצרת תוצאה שלא מתיישבת עם עקרון השוויון בין המבוטחים.

40. לכן, פרשנות אשר מתמקדת בתוצאת היתמות ולא שמה את הדגש על התיבה "שני הוריו" המוזכר בסעיף, מתיישבת עם הדברים האמורים והזיקה שבין הפנסיונר האחד לקרן אשר מקימה את הזכאות.

41. נוסף על כך, יש גם לתת משקל לעיקרון טובת הילד. כך, בעניין ג'מ.מ.¹⁶ נקבע, כי יש לפרש את הוראות חוק שירות המדינה (גמלאות) [נוסח משולב], התש"ל-1970 (להלן: "חוק הגמלאות"), בהתאם לעיקרון טובת הילד ועקרון השוויון:

"עקרון טובת הילד שימש בכל תקופה עיקרון מנחה ומרכזי בקבלת החלטות ובביצוע פעולות הנוגעות לילדים, וזכה לעיגון מפורש בחקיקה ובפסיקה [...] אנו סבורים, כי במתן פרשנות תכליתית להוראות חוק הגמלאות, יש להביא בחשבון גם את עקרון "טובת הילד", דהיינו את טובתה של הקטינה [...] אחד מעקרונות היסוד של שיטתנו המשפטית הוא עקרון השוויון, ואין צורך להכביר מילים על כך".

42. כאמור, הקרן מבססת את עמדתה, בין היתר, על כך שהתובעת לא איבדה שתי הכנסות, אלא הכנסה אחת. בעניין זה הובהר, כי פרשנות זאת אינה מתיישבת עם הוראות הסעיף ותכליתו. זאת, מן הטעם שתנאי הזכאות לא מותנים במבחן הנוגע לאבדן שתי הכנסות, וגם במקרה בו ההורה שנוסף שנפטר לא עבד קודם לפטירתו יהיה זכאי השאיר לקצבה לפי סעיף 19(א)(4). מעבר לכך יכולים להיות מצבים שונים שבהם הורה אחד הלך לעולמו טרם לידתו של השאיר, כך שהשאיר לא נהנה מן ההכנסה של ההורה הנוסף וגם במצב כזה ברגע שההורה המבוטח הולך לעולמו, השאיר ייכנס להגדרת יתום משני הוריו.

43. הנה כי כן, בנסיבות העניין, מבין הפרשנויות האפשריות של סעיף 19(א)(4) לתקנון האחיד יש להעדיף את הפרשנות לפיה התקנון יכלול גם יתום של פנסיונרית, שנולד כתוצאה מתרומת זרע אנונימית. יודגש, כי פרשנות זו חלה אך ורק ביחס לנסיבות ההליך, בהן מדובר בקרן פנסיה ותיקה שבהסדר ושאיר שנולד מתרומת זרע אנונימית מבלי שיש לו הורה נוסף, ובכפוף לאמור בסעיף 24 לעיל לעניין עקרון השיפוי העומד בבסיס פעילות קרן הפנסיה, ואין בה כדי להשליך ולקבוע מסמרות לגבי מקרים אחרים ונסיבות אחרות.

דניאל פסי, עו"ד
סגן בכיר א' בפרקליטות מחוז תל-אביב (אזרחי)

¹⁶ ע"ע (ארצי) 40755-05-10 מדינת ישראל – ג'מ.מ. (קטינה, אמה מ.מ.) (נבו 19.4.2016).